

УДК 37.091.4:373.3.013(477)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.13>**Ю. В. Грицкова**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ВІДОБРАЖЕННЯ ІДЕЙ ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЛЯ В КОНЦЕПЦІЇ «НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»

У статті розглядаються концептуальні засади реформування середньої освіти та висвітлюються ідеї видатних педагогів дошкільця, що знайшли своє віддзеркалення у концепції Нової української школи. Автором встановлено, що у витоків створення та функціонування Нової української школи стояли такі метри педагогічної думки, як Я. Коменський, Г. Сковорода, С. Русова, Я. Корчак, К. Ушинський, Т. Лубінець, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі та інші. Аналіз Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа», розроблених Міністерством освіти і науки України, та творчої і наукової спадщини цих педагогів дав змогу констатувати, що саме їх ідеї щодо виховання і навчання підростаючого покоління відображені в ключових компонентах формули Нової української школи та є такими, на яких базується освітній процес у сучасних закладах освіти.

Під час наукового пошуку було з'ясовано, що педагоги вже давно наголошували на необхідності створення нової школи – школи, яка не тільки озброїть учнів знаннями, необхідними їм у подальшому житті, але й навчить користуватися цими знаннями на практиці; школи, яка виховуватиме гідних громадян, справжніх патріотів своєї Батьківщини; школи, яку діти відвідуватимуть із задоволенням, оскільки в ній пануватиме атмосфера співпраці та взаєморозуміння, а навчання «буде цікавим, а не нудним». Виховання і навчання в ній, зазначали педагоги, обов'язково відповідатиме вимогам часу і задовольнятиме потреби дитячої душі.

У статті висвітлено погляди Г. Сковороди, С. Русової, Я. Корчака, К. Ушинського, Т. Лубінця, А. Макаренка, С. Шатського, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі на організацію освітнього процесу в такій школі, а їх ідеї щодо індивідуалізації та націоналізації навчання, виховання освіченої особистості на засадах особистісно-орієнтованого підходу та засадах педагогіки партнерства підкріплено цитатами.

Автор статті не претендує на всебічне вивчення досліджуваної проблеми і вбачає перспективними напрямками дослідження порівняння концептуальних засад створення та функціонування «Нової української школи» з концептуальними засадами функціонування шкіл в інших країнах Європи, а також вивчення ідей видатних педагогів, що знаходяться у витоків їх створення.

Ключові слова: *Нова українська школа, педагоги дошкільця, освітній процес, компетентності, дитиноцентризм, партнерство.*

Постановка проблеми. Новітній історичний період незалежності Української держави пов'язаний зі складними трансформаціями та глобальними змінами а системі освіти. Орієнтація закладів освіти на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству і збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору, як зазначено в Законі України «Про Освіту», вимагає перегляду змісту освіти та підходів до її забезпечення на різних її рівнях [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті нашого дослідження цікавою знаходимо ідею реформування середньої освіти, вагомий внесок у розробку якої зробили українські діячі освіти, політики Л. Гриневич та В. Кремень. Дослідженням реалій та перспектив створення нових закладів освіти займаються і сучасні науковці, зокрема Л. Онищук, О. Ляшенко, Л. Зеленська, В. Огнев'юк, О. Локшина, О. Савченко, Н. Бібік та інші. Нині розроблена Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», видано спеціальний поради́к для вчителів, але маловивченим залишається питання витоків створення такої школи, які, на наш погляд, доцільно шукати у творчому та науковому доробках видатних педагогів минулого.

Метою статті є вивчення творчої та наукової спадщини видатних педагогів дошкільця та пошук ідей, що знайшли своє віддзеркалення в концепції «Нової української школи».

Виклад основного матеріалу. Так, проаналізувавши розроблені Міністерством освіти і науки України Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016 р.) [6], ми дійшли висновку, що основні ідеї створення та функціонування закладів освіти такого типу поринають далеко в минуле. Так, наприклад, про те, що виховання має бути індивідуальним, національним, відповідати вимогам часу, говорила ще С. Русова. І здійснювати таке виховання має Нова школа – школа, яка «об'єднає дітей усіх верств <...> і дасть їм не лише початкову чи середню освіту, а суцільну, що відповідатиме потребам усякого культурного діяча ХХ віку», школа, яка ставитиме «за головну мету збудити, дати виявитися самостійним творчим силам як вчителя, так і учня». Саме така школа, на думку педагога, буде провідним чинником української державності. А для цього, зазначала вона, в основі діяльності такої школи має лежати, перш за все, культ своєї нації і Батьківщини, а навчання має здійснюватись рідною мовою. «Двомовна школа, хто її не влаштував би, держава чи приватна особа, є не лише злим глузуванням над здоровою науковою педагогікою, але й недопустимою образою для учнів. Двомовна школа – це педагогічний нонсенс і <...> життєвий злочин, яким жартувати не слід» [4, с. 4]. Разом із тим педагог наголошувала, що важливо розвивати «в дітях широке почуття симпатії до всіх людей, до якої б раси вони не належали, яку б віру не сповідували», бути толерантними до них. Головними засобами формування «почуття єдності людей» вона вважала мистецтво, особливо музику й театр, опанування чужих мов, мандрівки-подорожі до різних країн тощо. Зазначені ідеї вважаємо актуальними і сьогодні, а саму Концепцію національної української школи, розроблену С. Русовою на початку ХХ століття, – суголосною із засадами Нової української школи.

Сутність педагогічної мети сучасної української школи – виховати людину, яка зможе використати отримані в школі знання для того, щоб знайти своє місце у світі та стати гідним громадянином своєї держави, – відображають і ідеї Г. Сковороди. Він був прихильником гуманістичного підходу до виховання, прагнув до формування освіченої, чуйної особистості, гідного громадянина, який буде любити Батьківщину та рідну мову. Важливим завданням вчителя він вбачав допомогти дитині знайти своє покликання, направити її думки в потрібне русло, бути її наставником, що також знаходить своє віддзеркалення в концепції НУШ.

Звернення до спадщини відомих педагогів та аналіз ключових компонентів, з яких складається формула Нової школи, дало змогу знайти і інші схожі ідеї щодо виховання й навчання підрастаючого покоління. До них належить і орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

Так, вивчаючи історію походження терміна «дитиноцентризм», знаходимо, що активно вживатися в науковому обігу він почав вже на рубежі ХІХ–ХХ століть, виступаючи одним із важливих постулатів, визначальних для більшості тогочасних педагогічних напрямів. Про важливість забезпечення процесу виховання і навчання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей говорили в різні часи такі метри педагогічної думки, А. Дістверг, Д. Дьюї, Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, І. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Сучасні наукові засади дитиноцентрованої педагогіки досліджуються в наукових доробках І. Беха, С. Білецької, О. Вишневського, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Квас, В. Кременя, Л. Ярославцевої та інших. Це свідчить, що про орієнтацію на потреби дитини в освітньому процесі, дитиноцентризм педагогічна та наукова спільнота говорили ще до виникнення Нової української школи.

У контексті нашого дослідження особливо цінними знаходимо погляди відомого педагога, автора системи виховання і навчання, зорієнтованої на особистість дитини, В. Сухомлинського. Уже у минулому столітті педагогом надано настанови щодо організації освітнього процесу та навчання дітей зі зниженою здатністю до навчання (до них належать й діти з особливими освітніми потребами, зокрема й з психофізичними порушеннями). Оскільки особливістю таких дітей є сповільнена реакція на зовнішні подразники, проблеми в запам'ятовуванні та відтворенні навчального матеріалу, швидка втомлюваність, неможливість тривалий час зосереджувати свою увагу на певному виді роботи, розподіляти увагу, переключати та концентрувати її, педагог радив розвивати пізнавальні можливості й зміцнювати пам'ять вихованців, у жодному разі не виділяючи їх із-поміж інших. Ефективними формами роботи він вважав проведення з такими дітьми бесід віч-на-віч на різні теми, читання їм творів художньої літератури, складання з ними казок, виконання поробок тощо. Важливого значення надавав створенню атмосфери творчої діяльності у школі через інтерес кожної дитини, а особливими помічниками вчителя вважав психологічну комісію з досвідчених учителів і лікаря, що актуально в процесі реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в Новій українській школі [3].

Ідеї дитиноцентризму оприлюднював і Т. Лубенець. Він вважав дитину «центром освіти» і наголошував, що саме на її потребах має будуватися нова школа. У роботі тогочасної школи педагог бачив певні недоліки, найважливішим серед яких було те, що школа того часу не мала «достатньо тепла, потрібного для дітей, які приходять до навчання», вона була «відірваною від життя і не задовольняла потреб душі дитини» [2, с. 81].

Освітній процес Нової української школи базується не тільки на ідеї видатного педагога про зв'язок навчання з життям. Актуальними нині є його ідеї щодо використання гри в навчальному процесі, оскільки одним із напрямів реформування початкової освіти є збільшення часу на ігри та інтегровані заняття та його зменшення для «простої передачі інформації». Так, вважаючи гру одним із головних засобів навчання й виховання школярів, Т. Лубенець зазначав, що саме під час гри відбувається активний розвиток дітей. З цього приводу він писав: «Граючись, діти виховуються та вправляються в здатності фантазії і винахідництва <...> У грі підкреслюються, розвиваються і вдосконалюються всі індивідуальні здібності, що закладені в дитині». Педагог-дослідник справедливо вважав, що, відтворюючи у грі навколишній світ, дитина пізнає його закони, закономірності, соціальні ролі та причинно-наслідкові зв'язки, адаптується до колективної взаємодії, виробляє навички самостійної поведінки у світі дорослих. «Наслідуючи, дитина вчиться. Дай їй можливість вчитися. Вчитися жити, наслідуючи саме життя» [5, с. 77].

Як і С. Русова, Т. Лубенець чимало зусиль доклав запровадженню в школах України навчання українською мовою, яку він вважав засобом утвердження народності в українській педагогіці. У 1883 р. під псевдонімом Норець вийшов український буквар Т. Лубенця – «Грамаатка», в якому було вміщено багато фольклорних творів. Того ж року під псевдонімом Т. Хуторного вийшла і його «Читанка». Обидва підручники були створені на народній основі.

Іншим ключовим компонентом, з яких складається формула Нової української школи, є новий зміст освіти, спрямований на формування у підрастаючого покоління компетентностей XXI століття. Так, у концепції «Нової української школи» прописано, що після її закінчення учень має володіти ключовими компетентностями і наскрізними вміннями, які стануть йому в нагоді в сучасному світі. Це, зокрема, вільне володіння державною мовою, математична, загальнокультурна та екологічна компетентності, підприємливість та інноваційність, економічна компетентність тощо, а також наскрізні вміння – критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати проблеми [6, с. 10]. Разом із тим звертаємо увагу, що першооснови багатьох із зазначених компетентностей формуються ще в дошкільному дитинстві. Про це зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти, що є Державним стандартом дошкільної освіти України, та у чинних освітніх програмах для дітей дошкільного віку. Про важливість їх формування говорили Г. Сковорода, Я. Коменський,

К. Ушинський, С. Русова, В. Сухомлинський. Вони ж і обстоювали ідею «виховання на цінностях», прописану в Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016 р.).

В урядових документах вказано, що нова школа передбачає не тільки оновлення змісту освіти, але й має працювати на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, мають бути добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. У такій атмосфері найкраще розкриється потенціал кожного учня, сформується важливі для подальшого життя якості та вміння.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу констатувати, що про важливість співпраці між учителем, учнем і батьками говорили й раніше, а настанова на партнерство в школі міцно закорінена в національній педагогічній традиції. Так, наприклад, на необхідності бути дитині другом, а родину залучати до побудови освітньої траєкторії дитини, наголошував знову ж таки В. Сухомлинський. У своїх творах він зазначав, що «школа має бути тісно пов'язана з батьківською громадськістю»; «учителі мають звертатися до родини як до того сприятливого ґрунту, на якому зростає, розвивається, виховується дитина», а «представники батьківської громадськості мають брати безпосередню участь у навчально-виховному процесі як члени педагогічної ради, як учасники обговорення питань навчання і виховання» [9, с. 12].

Спираючись на те, що основними принципами педагогіки партнерства, як зазначено в Концептуальних засадах реформування середньої школи, є повага до особистості дитини, доброзичливість і позитивне ставлення до неї та довіра у відносинах, діалог – взаємодія – взаємоповага, на важливості яких також наголошував В. Сухомлинський, простежується й зв'язок концепції Нової української школи з поглядами видатного польського педагога Я. Корчака. Виховання всебічно розвиненої особистості, здатної мислити, а також розвиток її вроджених талантів, вважав він, не припускає застосування педагогом авторитарних педагогічних методів. На першому місці має стояти любов до дитини – як батьківська, так і вчительська. «Педагог, – писав Я. Корчак, – має бути готовим не просто провести урок, а зробити трохи більше для своїх учнів», і одразу уточнював, що мав на увазі під цим: «прислухатись, затриматись на хвилинку, аби спитати, чому дитина сумна, спробувати розібратись у причині агресії учня, посміхнутись, коли вже, здається, немає сил». «Важливо зрозуміти, – зазначав він, – що

у школі ви не просто вчитель та учень, ви – дві людини з більшим та меншим життєвим досвідом. Тому в рівному ступені кожен із вас заслуговує на повагу» [7].

Поважати своїх учнів, дотримуватися партнерських відносин із ними та їх батьками закликав і відомий педагог Ш. Амонашвілі. Основне завдання педагогіки партнерства він визначав так: «зробити дитину нашим (дорослих – учителів, вихователів, батьків) добровільним соратником, співробітником, одноступенем у своєму ж вихованні, освіті, навчанні, становленні, зробити її рівноправним учасником педагогічного процесу, дбайливим і відповідальним за цей процес, за його результати», а важливим шляхом вирішення цього завдання вважав створення та організацію учителем міжособистісної взаємодії, яка б здійснювалась в «оптимістично-гуманній атмосфері», що вимагало б від педагога майстерності та вміння ефективно спілкуватися [1, с. 47].

За фактичну єдність сім'ї та школи у процесі виховання й навчання дітей та повагу до кожного з учасників освітнього процесу виступали й С. Шацький та А. Макаренко. Ідеї цих педагогів простежуємо у таких рядках концепції НУШ: «Школа має ініціювати залученість родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини», «Нова школа допомагатиме батькам здобувати спеціальні знання про стадії розвитку дитини, ефективні способи виховання в дитині сильних сторін характеру і чеснот залежно від її індивідуальних особливостей» [6, с. 14], хоча це було виокремлено педагогами як обов'язки школи ще кілька десятиліть тому.

У сучасних же умовах реформування системи освіти організацію освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства вважаємо запорукою успіху не тільки Нової української школи, але й Нового закладу дошкільної освіти.

Висновки і пропозиції. Отже, проведений науковий пошук дав змогу констатувати схожість багатьох вихідних положень створення та функціонування Нової української школи з ідеями видатних педагогів дошкільця, що підтверджує відоме висловлювання Ж. Пеше «Усе нове – це добре забуте старе...». Разом із тим проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної

проблеми і не претендує на її всебічне розкриття. Перспективними напрямками дослідження можуть бути порівняння концептуальних засад створення та функціонування «Нової української школи» з концептуальними засадами функціонування шкіл в інших країнах Європи, а також вивчення ідей видатних педагогів, що знаходяться у витоків їх створення.

Список використаної літератури:

1. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике Москва : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996. 496 с.
2. Антипін Є.Б. Ідеї дитиноцентризму в педагогічних поглядах Тимофія Лубенця. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 2. С. 79–84.
3. Багно Ю.М., Сергійчук О.М. Нова українська школа крізь призму дидактичних поглядів В. Сухомлинського. *Нова українська школа в умовах викликів сучасності* : збірник тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 65–67.
4. Джус О. Актуальність ідей Софії Русової для сучасної освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. № 10. С. 3–6.
5. Лубенець Т. Педагогические беседы. Санкт-Петербург : П.В. Луковников, 1913. 578 с.
6. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи (ухвалено рішенням колегії МОН України 27.10.2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 22.03.2020).
7. Педагогічна концепція Януша Корчака, цитати та сучасна інтерпретація ідей у НУШ : матеріали освітнього проекту «На Урок». URL: <https://naurok.com.ua/post/ide-yanusha-korchaka-ta-suchasna-pedagogika> (дата звернення : 24.03.2020).
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. № 178-179. С. 10–22.
9. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х томах. Москва : Педагогика, 1980. Т. 2. 383 с.

Hrytskova Yu. Reflection of the outstanding preschool pedagogues' ideas in the concept of the "New Ukrainian School"

The article discusses the conceptual foundations of reforming the secondary education and highlights the ideas of some outstanding preschool pedagogues, that found their reflection in the concept of the New Ukrainian School. The author established that such masters of the pedagogical thought as Ya. Komensky, G. Skovoroda, S. Rusova, Ya. Korchak, K. Ushinsky, T. Lubinets, A. Makarenko, V. Sukhomlinsky, Sh. Amonashvili and others stay at the origins of creation and functioning of the New Ukrainian School. The analysis of the conceptual foundations of the secondary education reform the "New Ukrainian School", developed by the Ministry of Education and Science of Ukraine, and of the creative and scientific heritage

of these pedagogues made it possible to ascertain that namely their ideas regarding the education and training of the younger generation are reflected in the key components of the New Ukrainian School's formula and are those, that underpin the educational process in the modern educational institutions.

During a scientific search it was found out that the pedagogues had been emphasizing the need to create a new school for a long time – the school that will not only equip the pupils with the knowledge they need in their further life, but will also teach them to use this knowledge in practice; the school that will raise worthy citizens, true patriots of their homeland; the school that children will attend with pleasure, because it will provide an atmosphere of cooperation and mutual understanding and studying there “will be interesting, but not boring”. The pedagogues noted that the education and training in this school would necessarily meet the requirements of the time and would satisfy the needs of the child's soul.

The article highlights the opinions of G. Skovoroda, S. Rusova, Ya. Korchak, K. Ushinsky, T. Lubinets, A. Makarenko, S. Shatsky, V. Sukhomlinsky and Sh. Amonashvili regarding the organization of the educational process in such a school and their ideas concerning the individualization and nationalization of teaching and education of a literate person, based on a personality-oriented approach and the partnership pedagogics principles, are supported with some quotations by the author.

The author of the article does not claim a comprehensive study of the issue under research and sees promising the research directions of comparison of the conceptual bases of creation and functioning of the “New Ukrainian school” with the conceptual foundations of schools functioning in some other European countries, as well as the study of the outstanding pedagogues' ideas, that lie at the forefront of their creation.

Key words: *New Ukrainian School, preschool pedagogues, educational process, competence, child-centered learning, partnership.*